

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»

професійна (обов'язкова)

за освітньо-професійними програмами «Екстремальна та кризова
психологія» та «Робота з персоналом»
підготовки бакалаврів

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Рекомендовано кафедрою психології діяльності в особливих умовах
на 2024 - 2025 навчальний рік.
Протокол від 23.08.2024 року № 1

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної
дисципліни «Вікова психологія»

2024 рік

Загальна інформація про дисципліну

Анотація дисципліни

Вікова психологія є сьогодні науковою галуззю, яка привертає увагу як фахівців різного спрямування, так і пересічних людей, що прагнуть підвищити свою психологічну культуру. Вона спрямована на вивчення особливостей психічного розвитку людини на різних етапах її життя, провідних чинників розвитку особистості, факторів, закономірностей та механізмів психічного розвитку, що обумовлюють і пояснюють вікові психологічні зміни в онтогенезі в цілому і на різних його етапах; а також на розуміння поняття норми і відхилення в віковому психічному розвитку.

Знання можуть бути покладені в основу особистісної та професійної взаємодії з особами різного віку.

Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Ільїна Юлія Юріївна - доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету, кандидат біологічних наук, доцент.
Контактна інформація	м. Харків, вул. Чернишевська, 94, кабінет № 435. Робочий номер телефону – 707-34-74.
E-mail	ilina@nuczu.edu.ua
Наукові інтереси	Фізичне та психічне здоров'я особистості Гендерна психологія Психофізіологія Психогігієна та психопрофілактика
Професійні здібності	Професійні знання та значний досвід викладання дисциплін у закладах вищої освіти

Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті Університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом навчального року щосереди з 15.00 до 16.00 в кабінеті № 435 (за попередньою домовленістю). В разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

Мета вивчення дисципліни: теоретичне та практичне вивчення закономірностей онтогенезу психіки, психічних особливостей людини на кожному віковому етапі розвитку та специфіки психологічної роботи з дітьми, дорослими та старими людьми.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти очна (денна)
Статус дисципліни (обов'язкова загальна або обов'язкова професійна або вибіркова)	Обов'язкова професійна
Рік підготовки	2
Семестр	4
Обсяг дисципліни:	
- в кредитах ЄКТС	4,5
- кількість модулів	2
- загальна кількість годин	135
Розподіл часу за навчальним планом:	
- лекції (годин)	4
- практичні заняття (годин)	
- семінарські заняття (годин)	2
- лабораторні заняття (годин)	-
- курсовий проект (робота) (годин)	-
- інші види занять (годин)	-
- самостійна робота (годин)	129
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) (годин)	-
- підсумковий контроль (диференційний залік, екзамен)	екзамен

Передумови для вивчення дисципліни

Загальна психологія, анатомія нервової системи та фізіологія вищої нервової діяльності, психофізіологія

Результати навчання та компетентності з дисципліни

Відповідно до освітньо-професійних програм «Екстремальна та кризова психологія» та «Робота з персоналом», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання

Програмні результати навчання	ПР
Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.	ПР1
Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.	ПР2
Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.	ПР3

Модуль 1.						
Тема 1.1.	12	2	-	-	10	-
Тема 1.2.	11	-	-	-	11	-
Тема 1.3.	10	-	-	-	10	-
Тема 1.4.	10	-	-	-	10	-
Тема 1.5.	10	-	-	-	10	-
Тема 1.6.	12	-	-	-	12	-
Тема 1.7.	12	-	-	-	12	-
Разом за модулем 1	77	2	-	-	75	-
Модуль 2.						
Тема 2.1	12	-	-	--	12	
Тема 2.2.	12	-	-	-	12	
Тема 2.3.	10	-	-	-	10	
Тема 2.4	14	2	-	-	12	-
Тема 2.5.	10	-	2	-	8	-
Разом за модулем 2	58	2	2	-	54	
Разом	135	4	2	-	129	-

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 2.5. Психологія старіння та старості.	2
	Разом	2

Форми та методи навчання і викладання

Вивчення навчальної дисципліни реалізується в таких формах:

- методи навчання за джерелами набуття знань: словесні методи навчання (лекція, пояснення, бесіда); наочні методи навчання (ілюстрація, демонстрація, спостереження); практичні методи навчання (практична робота,);
- методи навчання за характером логіки пізнання: аналітичний; синтетичний; індуктивний; дедуктивний;
- методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності тих, хто навчається: проблемний виклад; частково-пошуковий; дослідницький;
- інноваційні методи навчання: робота з навчально-методичною літературою та відео метод; методи організації навчального процесу, що формують соціальні навички;
- науково-дослідна робота;
- самостійна робота.

Критерії оцінювання

Оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів з навчальної дисципліни здійснюється за 100-бальною шкалою.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль проводиться у формі фронтального та

індивідуального опитування, виконання письмових завдань, розв'язання практичних ситуацій, контрольної роботи тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену.

Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Види навчальних занять		Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
1. Поточний контроль				
Модуль 1-4	лекції	2	0	0
	Семінарське заняття	1	4	4
Індивідуальна самот. робота (методика+робочий зошит)				13+13
Разом за поточний контроль				30
2. Контрольна робота				30
3. Підсумковий контроль (екзамен)				40
Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи				100

Поточний контроль.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на семінарському занятті:

4 бали - здобувач активно працює на занятті, актуалізує теоретичний матеріал, демонструє вміння використовувати міжпредметні зв'язки та знання отримані на дисциплінах професійного спрямування.

3 бал - здобувач активно працює на занятті, дискутує та обговорює питання теми.

2 бали – здобувач відтворює отриману інформацію.

1 бал – здобувач присутній на занятті як пасивний спостерігач.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мовлення, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури, вміння навести приклади та застосувати на практиці теоретичні знання при розв'язуванні задач, аналітичні міркування, вміння робити порівняння і висновки.

Критерії оцінювання виконання методик:

10-13 балів – здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, провів методику дослідження певного психологічного явища, повністю описав яка саму методику, так і результати, узагальнив і представив звіт;

7-9 балів - здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, провів методику дослідження, повністю описав яка саму методику, так і результати, представив звіт, але не надав рекомендацій;

4-6 балів – здобувач ознайомився з методикою, провів дослідження, але зробив кілька помилок в інтерпретації результатів;

2-3 бали - здобувач володіє матеріалом, провів дослідження, при інтерпретації зробив системні помилки;

1 бал – здобувач ознайомився з методикою.

Критерії оцінки виконання завдань в робочому зошиті.

11-13 балів – повністю правильно виконані всі завдання, наведено приклади та вирішено практичні задачі;

8-10 балів – повністю розкрито всі питання, наведено приклади та вирішено задачі, але недостатнє обґрунтування відповіді, допущені незначні помилки;

5-7 балів – дано відповідь на всі питання або правильно виконано тестові завдання;

3-4 бали – частково розкриті певні питання, виконано тести, але допущено суттєві помилки;

1-2 бали – поверхово розкриті деякі з питань;

Контрольна робота:

Контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення домашньої письмової роботи.

Кожен варіант контрольної роботи складається з трьох теоретичних та двох практичних завдань. Відповідь має містити теоретичні дані стосовно проблеми, якої торкається питання та практичні рекомендації стосовно пропонованих задач.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольних робіт (оцінюється в діапазоні від 0 до 30 балів):

25-30 балів – повністю розкрито всі три теоретичні питання, наведено приклади та вирішено практичні задачі, виконана і повністю описана методика;

15-24 балів – повністю розкрито всі три теоретичні питання, наведено приклади та вирішено практичні задачі і, але недостатнє обґрунтування відповіді, допущені незначні граматичні чи стилістичні помилки;

5-14 балів – дано відповідь на теоретичні питання або виконано завдання, але не всі;

1-4 бали – частково розкриті певні питання, але допущено суттєві помилки;

0 балів – відповідь відсутня.

Викладачем оцінюється понятійний рівень здобувача, логічність та послідовність під час відповіді, самостійність мислення, впевненість в правоті своїх суджень, вміння виділяти головне, вміння встановлювати міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки, вміння робити висновки, показувати перспективу розвитку ідеї або проблеми, відсоток унікальності та запозичення текстового документу (плагіат), уміння публічно та письмово представити звітний матеріал.

Завдання до контрольних робіт

Завдання 1. Дати коротку відповідь (4 - 5 сторінок друкованого тексту) на теоретичне питання кожного модуля, яке відповідає номеру у списку групи.

Модуль 1. Закономірності психічного розвитку та дитяча психологія

1. Предмет, структура, завдання і методи вікової психології.
2. Критичні та літичні періоди психічного розвитку. Їх характеристика.
3. Поняття "вік" та його розуміння у віковій психології.
4. Історичний розвиток зарубіжної вікової психології.
5. Розвиток вітчизняної вікової психології.
6. Внесок Л.С. Виготського у розвиток психологічної науки.
7. Концепція психічного розвитку Ж. Піаже. Її аналіз.
8. Психоаналітичні концепції психічного розвитку. Роботи А. Фрейд та М. Кляйн.
9. Значення робіт Е. Еріксона для психології вікового розвитку.
10. Умови, фактори та рушійні сили психічного розвитку.
11. Поняття "соціальна ситуація розвитку".
12. Закони психічного розвитку.
13. Періодизації психічного розвитку.
14. Періоди пренатального розвитку та їх характеристика. Вплив середовища на пренатальний розвиток.
15. Досвід народження та його вплив на подальший розвиток дитини. Перинатальні матриці.
16. Пізнавальний розвиток дитини першого року життя.

17. Оволодіння немовлям рухами та діями.
 18. Розвиток передумов становлення мовлення у немовлят.
 19. Емоційне спілкування з дорослим – провідний вид діяльності немовляти.
 20. Особливості предметних дій у ранньому віці. Види дій з предметами.
 21. Раннє дитинство – сенситивний період засвоєння мовлення. Етапи розвитку мовлення в ранньому віці.
 22. Складові розвитку особистості дитини раннього віку. Криза 3-х років: симптоми та подолання.
 23. Психологічна характеристика ігрової діяльності в дошкільному віці.
 24. Розвиток пізнавальних процесів дитини 3-7 років.
 25. Загальна характеристика розвитку особистості в дошкільному віці.
- Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.

Модуль 2. Психологія школяра. Психологія дорослості та геронтопсихологія

1. Поняття психологічної готовності до навчання у школі. Її компоненти.
2. Учбова діяльність як провідний вид діяльності у молодшому шкільному віці.
3. Зміни, що відбуваються у пізнавальних процесах молодшого школяра.
4. Основні напрями особистісного розвитку дітей 7-11 років.
5. Теорії підліткового віку.
6. Особливості розвитку пізнавальних процесів та учбової діяльності підлітків.
7. Розвиток самосвідомості – центральний психічний процес перехідного віку.
8. Формування особистості у підлітковому віці. Почуття дорослості.
9. Основні новоутворення підліткового віку.
10. Загальна характеристика юності як вікового періоду.
11. Основні новоутворення юності як перехідного періоду до дорослості.
12. Молодість як стадія розвитку дорослої людини.
13. Поняття зрілості та його розуміння у психології. Феномен "акме" та акмеологія.
14. Нормативні кризи дорослості та їх характеристика.
15. Особливості розвитку когнітивних функцій в період дорослості.
16. Характеристика стадій геронтогенезу.
17. Теорії старіння та старості.
18. Типи старіння та старості.
19. Типології особистості в похилому віці.
20. Когнітивні особливості в пізні періоди життя.

Завдання 2. Провести одну з методик («Малюнок сім'ї») для тих, хто в списку слухачів має непарні номери і «ПДО» - парні). Надати 1) результати; 2) інтерпретацію; 3) рекомендації щодо роботи з дітьми і підлітками, що такі результати продемонстрували.

Завдання 3. Виконати завдання в робочому зошиті з курсу.

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі усного екзамену.

Кожен білет складається з трьох питань теоретичного або практичного характеру. Відповідь здобувача оцінюється за повнотою та відповідністю науковим положенням про означену проблему.

Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені (оцінюється від 0 до 40 балів):

35 - 40 балів – здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади, може зробити кілька незначних помилок;

28 -34 бали - здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади, але може зробити кілька серйозних помилок;

20 - 27 балів – здобувач частково володіє матеріалом та може окреслити лише деякі проблеми теми. Правильно дана відповідь на одне питання, інші – частково;

10 – 19 балів – частково надані відповіді на всі запитання, але жодне з них не розкрито, допущено суттєві помилки;

1-9 балів - здобувач частково володіє навчальним матеріалом, відповіді загальні, допущено при цьому суттєві помилки.

0 балів – здобувач не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичного питання та практичних завдань.

не розуміє змісту теоретичного питання та практичних завдань.

Перелік теоретичних питань для підготовки до екзамену

1. Предмет і завдання вікової психології.
2. Структура вікової психології. Її зв'язок з іншими науками.
3. Основні проблеми вікової та геронтопсихології.
4. Методи ВГПс. Формуючий експеримент – основний метод.
5. Критичні та літичні періоди психічного розвитку. Їх характеристика.
6. Поняття "вік" та його розуміння у віковій психології.
7. Історичний розвиток зарубіжної вікової психології.
8. Розвиток вітчизняної вікової психології.
9. Українська вікова психологія.
10. Внесок Л.С. Виготського у розвиток психологічної науки.
11. Теорії психічного розвитку.
12. Концепція психічного розвитку Ж. Піаже. Її аналіз.
13. Значення психоаналітичних концепцій для психології вікового розвитку.
14. Умови, фактори та рушійні сили психічного розвитку.
15. Поняття "соціальна ситуація розвитку".
16. Закони психічного розвитку.
17. Проблема співвідношення навчання, виховання та розвитку у сучасній психології.
18. Поняття "зона найближчого розвитку" та його обґрунтування.
19. Характеристика сенситивних періодів розвитку.
20. Проблема провідної діяльності у психології.
21. Поняття новоутворень у віковій психології.
22. Основні класифікації періодизацій психічного розвитку.
23. Конкретні періодизації психічного розвитку.
24. Періоди пренатального розвитку та їх характеристика.
25. Досвід народження. Перинатальні матриці.
26. Криза новонародженості та способи її згладжування.
27. Безумовно рефлексорний характер поведінки новонародженого.
28. Комплекс поживлення.
29. Пізнавальний розвиток дитини першого року життя.
30. Оволодіння немовлям рухами та діями.
31. Оволодіння передумовами мовлення.
32. Емоційне спілкування з дорослим – провідний вид діяльності немовляти. Дитячий госпіталізм.
33. Криза 1-го року: її ознаки та подолання.
34. Основні новоутворення раннього дитинства.
35. Особливості предметних дій у ранньому віці. Види дій з предметами.
36. Розвиток малювання дитини у перші роки життя.
37. Етапи розвитку мовлення в ранньому віці.
38. Складові розвитку особистості дитини раннього віку.
39. Криза 3-х років: симптоми та подолання.
40. Психологічна характеристика ігрової діяльності. Її розвиток та значення для психічного розвитку дитини

41. Розвиток продуктивних видів діяльності, поява трудової та учбової діяльності в дошкільному віці.
42. Розвиток малювання та зображувальної діяльності в дошкільному віці.
43. Розвиток пізнавальних процесів дитини 3-7 років.
44. Загальна характеристика розвитку особистості в дошкільному віці.
45. Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.
46. Основні новоутворення дошкільного віку.
47. Поняття психологічної готовності до навчання у школі.
48. Криза початку шкільного навчання: її прояви та можливості подолання.
49. Учбова діяльність як провідний вид діяльності у молодшому шкільному віці.
50. Особливості спілкування з однолітками та дорослими у молодшому шкільному віці.
51. Зміни, що відбуваються у пізнавальних процесах молодшого школяра.
52. Основні напрями особистісного розвитку дітей 7-11 років.
53. Новоутворення молодшого шкільного віку.
54. Теорії підліткового віку.
55. Психосексуальний розвиток та пов'язані з цим проблеми.
56. Почуття дорослості та напрями його реалізації у підлітковому віці.
57. Особливості розвитку пізнавальних процесів та учбової діяльності підлітків
58. Розвиток самосвідомості та формування особистості у підлітковому віці.
59. Акцентуації характеру. Характеристика та форми роботи з акцентуйованими підлітками.
60. Афект неадекватності та його характеристики.
61. Особливості спілкування дівчат та хлопців з однолітками.
62. Емансипація від дорослих – основа взаємодії з батьками, вчителями та іншими дорослими
63. Основні новоутворення підліткового віку.
64. Психологія "важкого" підлітка. Причини виникнення різних форм відхиляючої поведінки.
65. Загальна характеристика ранньої юності.
66. Учбово-професійна діяльність – провідний вид діяльності ранньої юності.
67. Професійна орієнтація та самовизначення.
68. Формування світогляду, власних уявлень про навколишній світ та про себе у юності.
69. Спілкування та емоційне життя у старшому шкільному віці.
70. Основні новоутворення ранньої юності.
71. Дорослість як психологічний період та її стадії.
72. Ознаки дорослості.
73. Юність як перехідний період до дорослості.
74. Молодість як стадія розвитку дорослої людини.
75. Поняття зрілості та його розуміння у психології.
76. Феномен "акме" та акмеологія.
77. Нормативні кризи дорослості та їх характеристика.
78. Теорії старіння та старості.
79. Основні когнітивні зміни в період старості.
80. Особистість та старіння. Типи особистості старих людей.
81. Соціально-психологічні аспекти старіння.
82. Проблеми здоров'я та танатологія в старості.
83. Фактори активного довголіття.

Політика викладання навчальної дисципліни

1. Активна участь в обговоренні навчальних питань, попередня підготовка до семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.
2. Сумлінне дотримання розкладу занять з навчальної дисципліни.

3. Здобувач вищої освіти має право дізнатися про кількість накопичених ним балів у викладача навчальної дисципліни та вести власний облік цих балів.
4. При виконанні індивідуальної самостійної роботи до захисту допускаються реферати, які містять не менше 40 % оригінального тексту при перевірці на плагіат.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Література

1. Освітньо-професійна програма «Екстремальна та кризова психологія» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти. Спеціальність 053 – Психологія, галузь знань 05 - Соціальні та поведінкові науки. Х.: НУЦЗУ, 2024.
2. Освітньо-професійна програма «Робота з персоналом» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти. Спеціальність 053 – Психологія, галузь знань 05 - Соціальні та поведінкові науки. Х.: НУЦЗУ, 2024.
3. Ушакова І. Геронтопсихологія. Підручник. Х.: НУЦЗУ, 2014. 236 с.
4. Абсалямова Л.М. Категорія зрілості особистості у віковій психології [Електронний ресурс] // Вісн. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2011. Вип. 39. С. 5-12. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2011_39_3.
5. Василенко Л., Савчин М. Вікова психологія. Навчальний посібник. К.: Академія, 368 с.
6. Вікова психологія : навч. посіб. для ВНЗ / О. П. Сергєєнкова [та ін.]. К. : Центр учб. літ., 2012. 376 с. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5111583/>.
7. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчу та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с
8. Гуцало Е. У. Психологія вікового розвитку особистості [Електронний ресурс]. Кіровоград : ПБЦ ТОВ "Імекс ЛДТ", 2010. 285 с. Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2073186/>.
9. Кузікова С. Теорія і практика вікової психокорекції. Навчальний посібник. К.: Університетська книга. 2019. 384 с.
10. Пісоцький В., Горянська А. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі. К.: КНТ, 2019. 144 с.
11. Сергєєнкова О., Столярчук О., Коханова О. Вікова психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
12. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія [Електронний ресурс]: навч. посіб. [для студентів вузів]. К., 2017. 548 с. Режим доступу: <https://bitly.su/Px5B7aU>;

Інформаційні ресурси

1. Ушакова І.М. Вікова психологія. Курс лекцій. [Електронний варіант] Харків: НУЦЗУ, 2016. Режим доступу: <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/494>
2. Ушакова І.М. Курс дистанційного навчання в системі Moodle з навчальної дисципліни «Вікова психологія». Режим доступу: <http://moodle.nuczu.edu.ua/course/view.php?id=89> (ЕКП); <http://moodle.nuczu.edu.ua/course/view.php?id=172> (РП)
3. Електронний каталог бібліотеки НУЦЗУ. Режим доступу: <http://books.nuczu.edu.ua/load.php>
4. Електронний каталог Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/554>

Розробник:
доцент кафедри
психології діяльності в особливих умовах

Юлія Ільїна